

TRABZON'DA YORGANCILIK SANATI, USTALAR VE ESERLERİ*

Nazmiye AYDIN**

ÖZ

Yorgan, eski Türkçede sarmak, örtmek, kaplamak, kuşatmak anlamına gelen “yör” sözcüğünden “yör-gen”, “yörgen”, “yorgan” şeklinde türetilmiş, geçmişten günümüze gece yataкта örtünmek amacıyla kullanılmıştır. Türkler Anadolu'da yerleşik düzene geçtikten sonra yorgancılık sanatı gelişmiş, bu gelişim Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait çeşitli belgelerde yer almıştır.

Trabzon'da yorgancılık büyük ustaların elinde bir “zanaat” olmaktan çıkmış bir “sanat” haline gelmiş, yorgancı ustaları ellerindeki iğne ve ipliği tıpkı ressamın fırçaları gibi kullanmış ve tablo görüntüsünde sanat eseri denilebilecek nitelikte yorganlar dikmişlerdir. Ancak yaşam koşullarının değişmesi, teknolojinin gelişmesi gibi pek çok nedenle geleneksel elişi olarak dikilen yorgan, yastık ve yatağın yerini seri olarak üretilen yorgan, yastık ve yataklar almış, bu nedenle başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi çeyiz kültürünün çok önemli olduğu Trabzon'da da yorgancılık sanatı gerilemeye başlamıştır. Bu çalışmada Trabzon'da yorgancılık mesleği araştırılmış, yorgancı ustaları ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, ustaların yaşam hikâyeleri ve meslekleri hakkında bilgi edinilmiştir. Ustaların sözlü kültüründe yer alan bilgiler ile diktikleri sanat eseri yorgan modellerinin kayıt altına alınması, literatüre kazandırılması amaçlanmıştır ve kültürel bir miras olan yorgancılık mesleğinin öneminde vurgu yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yorgan, yorgancılık sanatı, Trabzon'da Yorgancılık, yorgan ustaları, modeller

THE ART, MASTERS AND ITS MODELS OF QUILTING IN TRABZON

ABSTRACT

The quilt is derived from the word “yör”, which means to wrap, cover, cover, encircle in old Turkish, as “yör-gen”, “yörgen” “quilt” and has been used as sleep company at night. After the Turks settled in Anatolia, the art of quilting developed, and this development took place in various documents belonging

---

* *Gönderim Tarihi: 19.04.2022. Kabul Tarihi: 13.03.2023.*

** *Öğr. Gör., KTÜ. Trabzon Meslek Yüksekokulu, TRABZON. nazmiyeaydin@ktu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3358-671X.*

to the Seljuk and Ottoman periods. Quilting in Trabzon has become an “art” rather than a “craft” in the hands of great masters, and quilters have used needles and threads in their hands just like painters’ brushes and have sewn quilts that can be called works of art in the image of a painting. However, due to many reasons, such as changing living conditions and the development of technology, quilts, pillows and beds, which were sewn as traditional handicrafts, have been replaced by mass-produced quilts, pillows and beds. This study examined the profession of quilting in Trabzon, drawing on focus interviews with the quilters who shared their experiences and life stories. It aims to record the experiences of quilters through oral culture and to bring these experiences to the literature, highlighting the importance of the quilt-making profession, a significant cultural heritage.

Keywords: Quilt, quilting art, Quilting in Trabzon, quilt masters, models

Giriş

Toplumların kültürel kimliğini ve yaşayış biçimlerini dışa vuran en önemli unsurlardan biri el sanatlarıdır¹. İnsanoğlunun var oluşuyla birlikte doğa koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmış, barınma, giyinme, korunma gibi temel gereksinimlerini karşılamak amacı ile ilk örneklerini vermiştir. İnsanlar yaşadıkları coğrafyanın doğa koşullarına göre zaman içinde bu sanatları geliştirmiş, böylece o toplumda kültürün bir parçası haline gelen el sanatları, zamanla gelenekselleşerek günümüze kadar ulaşmıştır².

Basit araçlar kullanarak, gerekli ham maddeyi, el becerisi, el gücü ile işleme uğraşısı olan el sanatları, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “El tezgâhlarında bir yardımcı araç kullanarak elle yapılan işlerin tümü”³ olarak tanımlanmıştır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde tarımsal üretim yapan çevrelerde ortaya çıkmış, ancak tarımsal üretimden çok farklı bir üretim şekli olmuştur⁴. Gereksinim duyulan her türlü dokuma, aksesuar ve ev eşyasını hızla üretip kullanıma sunabilmek, yakın geçmişe kadar aile bireylerinin görevi olmuştur. El sanatıyla üretilen bu ürünlerden bazıları üstün beceri, sabır ve deneyim gerektirmiştir⁵.

Dikimi üstün beceri, sabır ve deneyim gerektiren bu el sanatı ürünlerden birisi de, yaşamın vazgeçilmezleri arasındaki yorgandır. Yorgancı diye tabir

¹ M. Reşat Sümerkan, *Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları*, Serander Yayınları, İstanbul 2008, s.9.

² Fatma Yıldırım, “Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri”, *Mavi Atlas*, (7/2016), s.37.

³ *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, <https://sozluk.gov.tr/>

⁴ Sümerkan, *a.g.e.*, s.9.

⁵ M. Reşat Sümerkan, *Trabzon El Sanatları*, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara 2016, s.3,

edilen meslek elemanı tarafından elde, ilmi ilmi dikilmiş, zaman içinde birbirinden değerli, tablo niteliğinde sanat eserleri ortaya çıkmıştır. Yorgan dikiminde endüstriyel üretim koşullarından farklı olarak basit el aletleri ve kol gücü ön plana çıkmış, yorgancılık mesleğinde geleneksel yollarla çırak yetiştirilmiş ve geçmişten günümüze halk estetiği dikilen yorganlara yansıtılmıştır⁶. Günümüzde başta sanayileşme olmak üzere değişen yaşam koşulları ve değer yargılarına bağlı olarak birçok el sanatı gibi yorgancılık sanatı da kaybolmaya yüz tutmuştur.

1. Yorgan

İnsanoğlu varoluşu ile birlikte, bulunduğu coğrafyanın iklim koşullarına göre ihtiyaç duyduğu her şeyi üretmek için birtakım çözümler üretmiştir. Gece yatakta uyurken üşüyüp hasta olmamak için üste alınan yorgan da bu temel ihtiyaçtan doğmuş bir ev tekstili olup, tarihi süreç içinde birçok değişikliğe uğramıştır. Tablo görüntüsünde ortaya çıkarılan el sanatı ürünlerden biri olan yorgan, günümüzde çok az da olsa hâlâ yorgancılar tarafından yapılmakta ve günlük yaşamda özellikle soğuk kış aylarının olmazsa olmaz ürünlerinden biri olarak kullanılmaktadır.

Sarmak, örtmek, kaplamak, kuşatmak anlamına gelen ve “yör” sözcüğünden “yör-gen”, “yör-gen”, “yorgan” şeklinde türetilmiş⁷ yorgan, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü”⁸ şeklinde tanımlanmaktadır. Eski Türkçe’de “yapurgan”, “yavurgan” şeklinde kullanılan yorgan sözcüğü⁹, 9. yüzyıl Türk’lerinde “yoğurkan”, “yoğurgan” şeklinde görülmüş, batıya gidildikçe bu söyleyiş biçimi yumuşamış, Kumanlar, Harzemşahlar döneminde “yovurgan” şeklinde kullanılmıştır¹⁰.

İlk insanlar yorgan ihtiyacını karşılamak üzere önce bitkilerden, daha sonra hayvan yetiştiriciliğinin gelişmesiyle birlikte yünden oluşturduğu keçe ve

⁶ Nazmiye Aydın-Nermin Saral, “Tasarımda Yorganlama,” *Taras Shevchenko II International Congress On Social Sciences, Proceedings Book, İksad Publications, 1-3 February*, Ankara 2019, s. 233.

⁷ A. Koyuncu Okca-A, Elibol Tüfekçi-G. “Erten, Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kültürel Miras: Yorgancılık Mesleğinin Değişim ve Dönüşümü”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7 (3) 2020, s.1762.

⁸ *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, 2 K-Z, İstanbul 1992, s.1641.

⁹ A. Selim Antay, *İstanbul İli Yorgancılar Esnafında Kademeli Göç*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, 1987, s. 1.

¹⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş 3*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s.221.

kalın dokumaları yorgan olarak kullanmıştır¹¹. Yörede çul adı verilen bu tip dokumalar 1970'li yıllara kadar Trabzon' un yüksek kesimlerinde yaşayan ailelerde kadınlar tarafından kendir ipliği veya yün ile dokunmuş ve yaşam kültürünün içinde yorgan niyetine kullanılmıştır.¹²

2. Yorgancılık Sanatı

Tarihin eski devirlerinden günümüze kadar gelen, uyurken örtünmek amacıyla yapılan yorgan, iki kumaşın arasına yün veya pamuk gibi dolgu malzemesi yerleştirip, yorgan iğnesi adı verilen bir iğne kullanarak, fiske dikişi ve çeşitli baskı dikişleri ile elde, sanatlı bir şekilde dikilen, dikerken ön yüzüne çizilmiş modele göre bezenen, el sanatı uyku malzemesidir. Günlük yorgan ve özel gün, tören yorganı olarak iki ayrı türde dikilen yorganlar, ustanın ruh dünyasını yansıtan, iğne ucu ile ilmik ilmik işlenerek ortaya çıkarılan tablo görüntüsünde bir sanat eseri olup, tüm el sanatları gibi halkın kültür ve estetik yapısını yansıtmıştır¹³.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, saraylarda yaşayanlar için gündelik yorganlar ve tören yorganları olmak üzere iki farklı özellikte yorgan dikilmiştir¹⁴. Yorganları dikip kullanıma hazır hâle getiren meslek elemanına “yorgancı” adı verilmiş, yorgancılar saray çevresinde ve halk kesiminde çok önemli bir yere sahip olmuştur¹⁵. Türkler Anadolu'da yerleşik düzene geçtikten sonra yorgan ve yorgancılık sanatı giderek daha da önem kazanmış, gelişmeye başlamış, yorgancılık mesleğindeki bu gelişim, Osmanlı İmparatorluğu'nda kayıt altına alınmış ve yorgancılığın esnaf loncası oluşmuştur. Yorgancılar, ordu sefere çıkmadan önce, kazanılan zaferleri kutlamak veya şehzadelerin sünnet düğünleri için düzenlenen şenliklerde padişahın önünde sanatlarını göstermeye çalışmışlardır¹⁶. Saray, sanatın koruyucusu olmuş ve sanat saraydan yönetilmiş, halkın günlük yaşamında kullandığı dokumalar, sarayda da gerekli ilgiyi görmüştür. Sultanların giyim kuşamında, sarayların ve köşkların teşrifinde, yorgan ve yataklarda, bayrak ve sancaklarda ve bunun gibi pek çok alanda kumaş kullanılmış, sarayda yaşayanların kıyafetleri ile yatak, yorgan, yastık yüzü, çarşaf, perdeler için kullanılan kumaşlar saray bünyesinde kurulmuş

¹¹ Ülkü Küçük Kurt, “Afyonkarahisar Yorganlarının Teknik, Desen ve Kompozisyon Özellikleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 21, S: 3, Eylül 2019, s. 1015.

¹² Nazmiye Aydın, *İstanbul'daki Trabzon Sevinç Köylü (Soldoylu) Yorgancılar (1900- 2021)*, KTÜ Basımevi, Trabzon 2022, s.230.

¹³ Aydın, *a.g.e.*, s. 3.

¹⁴ Yıldırım, *a.g.m.*, s.37.

¹⁵ Aşegül Koyuncu, A., (2005), “Burdur'da Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kimi Meslekler”, *1. Burdur Sempozyumu*, Fakülte Kitabevi, Burdur 2005, s.31.

¹⁶ Mustafa Duman, *Trabzon Halk Kültürü*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2011, s.499.

atölyelerde hassa nakkaşları tarafından hazırlanan desenlere göre dokunmuştur¹⁷.

Dokumacılık sanatının oldukça gelişmiş olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar yorgan yüzlerinde genellikle kadife, atlas saten, ipek saten ve keten kumaş kullanılmış, üstüne çeşitli motifler işlenmiştir. Saraylarda, zenginlerin konak ve evlerinde kullanılan yorganlar altın ve gümüş tellerle bezenmiş, değerli taşlar ile süslenmiştir. Halk ise pamuklu kumaşlar üzerine, tahta kalıplarla basılan motiflerin bulunduğu yazma yüzü yorganlar kullanmıştır¹⁸. Bu kumaşların, basmacılar ve yazmacılar olarak bilinen meslek sahipleri tarafından hazırlandığı bilinmektedir. En iyi basma ve yazma yorgan, yastık yüzlerinin bazı kaynaklarda İstanbul'da Üsküdar ve Kandillide yapıldığından söz edilmekte, Tokat, Kastamonu ve Bartın'da da özel yorgan yüzleri üretiminin yapıldığı bilinmektedir. Yazma eserlerde yorgan yüzleri ve çeşitleri hakkındaki pek çok bilgiye rastlanmaktadır. Bu yorgan yüzleri ve çeşitleri zaman içinde değişkenlik göstermiş, değişkenliklere paralel olarak, talepler doğrultusunda farklı anlamların yüklendiği özel yorganlar yapılmıştır¹⁹. Şehirlerde ve köylerde düğün, doğum, ölüm gibi insanların yaşamlarını derinden etkileyen, kurallaştıran, büyük bir gelenek ve görenek ağı oluşturan tören ve ritüellerin yorgancılık mesleğindeki yansımaları oldukça önemli olmuş, bu yansımalar sonucu geçmişten günümüze loğusa yorganı, kız çeyizindeki yorgan ve yastıklar, bebek yorganı, sünnet yorganı gibi özgün yorganlar yaşam kültürümüz içinde yer almıştır.

Yorgancılık, tarih boyunca esnaf grupları içerisinde yer almış bir meslek grubu olup, yorgancı esnafı, çeşitli hizmetlerin üretimi ile ilgili bir meslek kolunda çalışan, uzmanlaşmış kişi olarak tanımlanmaktadır. 17. yüzyıl gezgini Evliya Çelebi, esnaf örgütlerinden söz ederken hallaç esnafından "*Esnaf-ı hallacan-ı pembe*", yorgancı esnafından ise "*Esnaf-ı Yorgancıyan*" olarak bahsetmekte, Evliya Çelebi'nin kullanmış olduğu pembe kelimesi, günümüz Türkçesinde pamuk anlamına gelmektedir. Seyahatname'sinin birinci cildinde esnafa 200 sayfa ayıran Evliya Çelebi; 57 kümede 1109 esnaf türü saymış ve bunların içinde yorgancıların da bulunduğunu belirtmiştir²⁰. Cumhuriyet'in ilanından sonra mecliste ivedilikle yapılan görüşmelerden sonra 4355 sayılı "Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf ve Ticaret Borsaları Kanunu" 11/ 01/ 1943 tarihinde kabul edilmiş ve bu bağlamda Esnaf Odası Meslek Grupları oluşturulmuştur. Oluşturulan yirmi dört meslek grubu içerisinde yorgancılar, 13.

¹⁷ Hülya Tezcan-Sumıyo Okumura, *Topkapı Sarayı Müzesi Döşemelikler*, İstanbul 2007, s.24.

¹⁸ Yıldırım, a.g.e., s. 38.

¹⁹ Ayşegül Koyuncu Okca-Ayşegül Elibol Tüfekçi-Gizem Erten, "Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kültürel Miras: Yorgancılık Mesleğinin Değişim ve Dönüşümü", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7 (3) 2020, s.1766.

²⁰ Koyuncu Okca-Elibol Tüfekçi-Erten, a.g.m., s. 1766.

Maddede “Dokumacı, Tuhafiyeci ve Yorgancılar” olarak yer almış²¹, çıkan yasa gereği söz konusu esnaf, çalıştığı şehirde kurulan odalara kaydolarak örgütlenmiştir.

Anadolu’nun birçok ilinde çok çeşitli renk ve modelleriyle yapımı hâlâ az da olsa devam eden yorgan dikimi, geleneksel sanatlar içinde oldukça önemli bir yer tutmuş ve ustaların ifadesiyle “yorgancılık mesleği eski yıllarda kuyumculuktan daha önemli hâle gelmiştir”, Trabzon’lu yorgancılar gerek İstanbul’da, gerekse Anadolu’nun diğer şehirlerinde ve yurt dışında, yorgancılık mesleğindeki ustalıkları ve sanatkârlıkları ile tanınır olmuştur.

3. Trabzon İli ve Yorgancılık Sanatı

Çok eski bir kültür ve tarihe sahip olan Trabzon, tarihin ilk yıllarından bu yana ülkemizin ve bölgenin önemli şehirlerinden biri olmuştur²². Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi 17. yüzyılın ortalarında yaptığı ziyarette Trabzon’u “*Karadeniz’in doğusunda, körfez gibi bir denizin üzerinde kurulmuş, İrem bağına benzer, süslü bir şehir*” olarak tasvir etmiştir²³. Eski ve renkli tarihi, canlı bir ekonomiye dayanan gelişmiş sosyal yapısı, Trabzon’da geçmişten günümüze kadar büyük bir kültür birikiminin oluşmasını sağlamıştır²⁴. Yüzyıllardır bölge ve çevre ülkelere ekonomik olarak açık olmanın avantajını kullanmış olan Trabzon kenti, İpek Yolu aracılığı ile Çin’e kadar uzanan ürün çeşitliliği ile tanışmış ve bu ürünlere liman kapısı olmuştur. Bu ilişkiler Trabzon pazarında çok farklı ülkelerin ürünlerini bulma olanağı sağlamıştır. Çeşitli kültürlerin teknik becerilerini ve tarzlarını taşıyan bu el sanatları kuşkusuz Trabzonlu zanaatkârlara da örnek oluşturmuştur. Bu sayede zanaatkârlar sınıfı çeşitli hammaddelerin özelliğini tanıyarak, her türlü hammaddeyi işleyecek ve türlü el sanatı üretebilecek ustalık düzeyine ulaşmıştır²⁵.

Tarih boyunca Anadolu’nun en mahir ustalarının yetiştiği Trabzon’da bu kültürel etkileşim sonucu yorgancılık, dokumacılık, madencilik, ağaç işleri, dericilik, ayakkabıcılık, taş işçiliği gibi pek çok alanda, çok değerli el sanatı ürünler ortaya çıkmış ve yöre halkının ihtiyacı karşılanmıştır²⁶.

²¹ Sadık Göksu, “Cumhuriyet Döneminde Esnaf ve Sanatkârlar Teşkilatı ve Ahilik”, *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri Bildiriler 2*, İstanbul 2003, s. 443.

²² Nazmiye Aydın, *Yazmalardaki El İzleri*, (2.Baskı), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2009, s. 4.

²³ Hikmet Öksüz- Veysel Usta-Kenan İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950*, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul 2009, s. 20.

²⁴ Hamdi Ünal-Nazmiye Aydın, *Yazmalardaki El İzleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2017, s. 5.

²⁵ *Trabzon*, Haz. İsmail Kansız-Volkan Canalıoğlu-Veysel Usta, Cem Ofset, İstanbul 2002, s. 274.

²⁶ Ünal-Aydın, *a.g.e.*, s. 5.

Kadı Mahkemesi (Şeriye Sicili) kayıtlarına göre 1600'lü yılların ortalarında Trabzon'da icra edilen meslekler arasında hallaçlığın ön sıralarda bulunması, yorgancılık sanatının kentte ciddi bir istihdam alanı olduğunu göstermektedir.²⁷ Ticaret erbabı ve zanaatkârlar, Bedesten adı verilen iş merkezlerinde ticaret hayatlarını sürdürmüşler, Kumaşçı Çarşısı olarak bilinen, üstü örtülü bu ticaret yapılarında önceleri bez alışverişi, daha sonra değerli mal, antika eşya, silah depolama ve satışı yapılmıştır. Trabzon'da Çarşı Camii'nin kuzeyinde, Semerciler Camii'nin batısında, Taşhan'ın kuzeybatısında, kıyıya oldukça yakın, eski çarşının hemen hemen merkezinde yer alan, şehrin en eski ticaret merkezi olan Bedesten'i, Evliya Çelebi hicri 1057, miladi 1647 yılında görmüş, buradaki halktan ve bina sahiplerinden “Çarşılarının en seçkini Mumhane Kapısı'ndaki taşra esnafınıdır. Kâgir yapı bir bedesteni vardır ki, içindeki tüccarlar zengin, eli açık, vakarlı ve muhteşem bezirgânlardır” şeklinde söz etmiş, bir başka seyyah da bu yapıdan “Bezestan” olarak bahsederek o tarihlerde çatısı olmayan bedestende “yorgancı” ustalarının çalıştığını belirtmiştir²⁸.

Yorgancılık mesleği ile ilgili yapılan araştırmada, Trabzon'da fabrika olarak nitelendirilebilecek yapıların yanında çok daha fazla işletmenin bulunduğu 1924 tarihli Temettü Defteri kayıtlarından anlaşılmaktadır. Sanayi Evleri olarak isimlendirilen, büyük çoğunluğu tezgâh tarzı üretim araçlarıyla çalışan ve zanaat olarak nitelendirilebilecek bu işletmeler arasında 1924 itibarıyla 410 iş yeri mevcuttur. Bunların içinde yorgancılık mesleği ile uğraşan 15 hallaç olduğu belirtilmektedir²⁹. 1927 yılında yayınlanan Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi'nin Trabzon'un iktisadi profilini çıkarttığı sayısının 8-22. sayfalarında Trabzon merkezinde bulunan mesleklerin fihristi yayınlanmış, 22. sayfada yorgancıların yer aldığı görülmüştür (Tablo 3.1).

Trabzon'un iktisadi profilinin çıkarıldığı 1927 tarihli Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi'nde Trabzon'da yorgancılık yapan esnafın Sürmenelizade Ahmet Remzi Efendi, Şerifzade Osman Efendi, Biraderzade Hüseyin Efendi, Hacı Ömerzade Ahmet Efendi ve Selimzade Hüseyin Efendi olduğu belirtilmektedir³⁰. 18. yy. sonu ile 19.yy başlarında zaman zaman ülkenin el sanatları ve sanayi ürünlerinin tanıtıldığı sergiler açılmıştır. Belli merkezlerde ve bazılarının yurt dışında açıldığı, ya da açılan sergilere katılımın sağlandığı etkinliklerden biri 1903 yılında Trabzon'da gerçekleşmiş, bu sergide çeşitli el sanatlarının tanıtımı yapılmıştır. 1903 Sanayi Sergisi'nin bir benzeri daha sonra

²⁷ Kenan İnan, *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon Belediyesi, Trabzon 2013, s. 65.

²⁸ Cengiz Tavşan-H. Emre Engin-Erkan Aydın, “Trabzon Bedesteni Restorasyon Uygulaması”, *Vakıflar Dergisi*, 42, Aralık 2014, s.124.

²⁹ Öksüz-Usta-İnan, *a.g.e.*, s. 126.

³⁰ Öksüz-Usta-İnan, *a.g.e.*, s. 159.

1934 yılında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası tarafından açılmış, bu sergide Trabzon'un o yıllardaki el sanatı ve küçük sanayi ürünleri sergilenmiştir. Sergide Trabzon yorgancılarının reyon ayrılmış, yorgancılar burada birbirinden güzel, birer sanat eseri niteliğinde dikmiş oldukları yorganları sergileyerek tanıtım yapmışlardır³¹. (Bkz. Fotoğraf 3.1.)

Trabzon Rehberi Meslek Fihristi			
	Sahife		Sahife
Eczaneler	8	Sarraf ve Halı Tüccarları	16
Oteller	8	Sandıkçılar	16
Otomobil	8, 9	Trabzon Elektrik Şirketi	9
Otomobil Şoför Mektebi	9	İtr, İtriye	16
İplik ve İp Tüccarları	8	Osmanlı Bankası	10
Bakırcılar	11	Gazete, Matbaa	16
Balık Yağı Tüccarları	11	Fabrikalar	17, 18
Bakkaliye	11	Ford, Fordson	9
Perukârlar	11	Fotoğraf	18
Tüccar ve Komisyoncu	11, 12	Kırtasiye	18
Tuhafiye Tüccarları	12, 13	Kantariye Tüccarları	18, 19
Terziler	13	Kunduracılar	20
Tamirci	13	Kavafiye	20
Tenekeçiler	13	Kuyumcular	20
Tütün Eksperi	13	Kereste Tüccarları	20
Çarıklı, Çapulcu	13	Liman İnhisar Şirketi	10
Hazır Elbise, Çuha	13	Manifatura Tüccarları	20, 21
Hırdavat, Demir Hırdavat	13, 14	Mahrukut Tüccarları	21
Hattat	14	Milli Oto	9
Debbağ, Deri, Kösele	14	Mobilya, Marangoz	22
Demir Tüccarları	14	Vapur, Vesait, Nakliye	22
Doktor, Diğ Tabibi	14, 15	Yazma Tüccarları	22
Zahire Tüccarları	15	Yazma Tüccarları	22
Züccaciyeye Tüccarları	15	Yorgancılar	22
Saat Tüccarları	15		

Tablo 3. 1: 1927 yılı Trabzon rehberi meslekler tablosunda yorgancılar³²

Trabzon ekonomisine yön veren esnaf dernekleri arasında yer alan Yorgancılar Cemiyeti 1940 yılında kurulmuş, kayıtlı 45 üyesi olan cemiyetin idare heyeti, başkan Ahmet Özkan, üyeler İbrahim Şahin, Hüseyin Kardeş, Temel Tuncer ve Deniz Yolcu Nakliyat'tan oluşmuştur. (Bkz. Tablo 3.2)

Fotoğraf 3. 1: 1934 yılında açılan sergide Trabzon yorgancılarının eserleri³³

³¹ Öksüz-Usta-İnan, *a.g.e.*, s. 168.

³² Öksüz-Usta-İnan, *a.g.e.*, s. 144.

³³ Öksüz-Usta-İnan, *a.g.e.*, s.168.

1943 yılında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret ve Zahire Borsaları ve Esnaf Odaları'nın yasası değiştirilerek yeni bir yasa hazırlanmıştır. 4355 sayılı yeni yasayla Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret ve Zahire Borsaları ve Esnaf Odaları yeniden yapılandırılmış, yeni kanuna göre yapılandırılacak olan kuruluşların uyum çalışmalarını yürütmek üzere Ticaret Vekâleti şube müdürlerinden Hayrettin Çetinkol Trabzon'a gelerek çalışmalar yürütmüş, çalışmalar sonucu yeni yapılandırmada esnaf odasına kayıtlı meslekler arasında 7. sırada “*Terziler ve Yorgancılar Grubu*” na yer verilmiştir³⁴.

Cemiyetin Adı	Kuruluş Tarihi	Üye Sayısı	İdare Heyeti
Yorgancılar Cemiyeti	1940	45	Başkan: Ahmet Özkan Üyeler İbrahim Şahin Hüseyin Kardeş Temel Tuncer Deniz Yolcu Nakliyat

Tablo 3.2: Trabzon Yorgancılar Cemiyeti kuruluş tarihi ve üyeler tablosu³⁵

Trabzon yorgancıları büyük bir ustalıklarla gerek iç, gerekse dış piyasaya yorgan dikerek hem geleneksel sanatı yaşatmış hem de kendi aile geçimlerini sağlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında zorlukla ayakta kalan bu sanat, İkinci Dünya Savaşı sırasında daha da sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Bunun en büyük nedeni yorgan dikimi için gerekli kumaş, dolgu malzemesi ve ipliğin teminindeki zorluk olmuştur. Gerekli malzemeyi temin edemeyen yorgancılar yanlarında çalıştırdıkları onlarca işçiyi işten çıkarmak zorunda kalmış, işten çıkarılanların aileleri büyük maddi zorluklar yaşamıştır. Zamanında büyük şehirlerde yaşayanların yorgan taleplerini karşılayan yorgancıların yaşadığı ekonomik sıkıntı yorgancılık sanatının geleceğini köreltme noktasına getirmiştir. Yetkililere seslenen vatandaşlar özellikle yorgana büyük ihtiyaç duyulan kış aylarında yorgan ihtiyacını karşılamak üzere Sümerbank'ın yorgancılara malzeme satmasını talep etmişlerdir³⁶.

Trabzon Esnaf Odasına kayıtlı yorgancılar tablosundaki 81 yorgancı arasında, 2022 yılı itibarı ile yorgancılık yapmaya devam eden 15 esnaf bulunmakta olup, tabloda renklendirilmiş bu esnafın günün şartları gereği sadece yorgan dikmeyi ayrıca perde ve ev mefruşatı da dikerek işlerini döndürmeye çalışmaktadırlar.

³⁴ Öksüz-Usta-İnan, *a.g.e.*, s. 207

³⁵ Öksüz-Usta-İnan, *a.g.e.*, s. 204

³⁶ Muzaffer Başkaya, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923- 1950)*, Serander Yayınevi, Trabzon 2015, s.300.

3.1. Trabzon Esnaf Odasına Kayıtlı Yorgancılar

Esnaf Odası kayıtlarında en eski yorgancı kayıt tarihi olarak 1984 yılı görülmektedir. 1984 yılında 5, 1985 yılında 8, 1987 yılında 1, 91 yılında 1, 94 yılında 1, 96 yılında 1, 97 yılında 1, 98 yılında 3, 99 yılında 10, 2000 yılında 1, 2002 yılında 2, 2003 yılında 2, 2004 yılında 3, 2005 yılında 6, 2006 yılında 2, 2007 yılında 3, 2008 yılında 4, 2009 yılında 1, 2010 yılında 1, 2011 yılında 1, 2012 yılında 2, 2013 yılında 1, 2014 yılında 3, 2015 yılında 1, 2016 yılında 3, 2017 yılında 2, 2018 yılında 3, 2019 yılında 2, 2020 yılında 2, 2021 yılında 5 yorgancı esnafı sicil kaydı yaptırmıştır.

Sıra	Ad- Soyad	Doğum Yeri ve Tarihi	Sicil Başlama	İş Yeri Adı	İş Yerinin Bulunduğu İlçe
1	İsmail Bulut	Akçaabat 1961	12.1.1985	-	Akçaabat
2	Ali Gedikli	Akçaabat 1974	10.11.1998	Güller Perde Yorgan Dikimevi	Akçaabat
3	Tahsin Birinci	Akçaabat 1969	4.2.1999	Birinci Yorgan Dikimevi	Akçaabat
4	Taşkın Bulut	Akçaabat 1966	22.4.1999	-	Akçaabat
5	Recep Yılmaz	Akçaabat 1979	23.5.2003	-	Akçaabat
6	İsmail Köşeli	Akçaabat 1958	21.9.2004	-	Akçaabat
7	Ebubekir Şengün	Akçaabat 1984	21.12.200	Şengün Perde Yorgan	Akçaabat
8	Özkan Çelenk	Akçaabat 1981	13.3.2006	Çelenk Yorgan Dikimevi	Akçaabat
9	Mustafa Topsakal	Akçaabat 1974	23.2.2007	Mevsim Yorgan Dikimevi	Akçaabat
10	Davut Ak	Akçaabat 1984	5.10.2009	Öznur Perde	Akçaabat
11	Reyhan Köse	Akçaabat 1983	28.4.2015	Köse Perde	Akçaabat
12	Kasım Topsakal	Akçaabat 1949	21.5.2018	Topsakal Perde ve Yorgan Dik.	Akçaabat
13	İbrahim Saraç	Sürmene 1950	29.12.198	-	Araklı
14	Ahmet Uzun	Akçaabat 1969	19.2.1999	-	Araklı
15	Mustafa Karataş	Araklı 1975	10.3.1999	-	Araklı
16	Mustafa Danişmaz	Araklı 1974	30.6.1999	Elif Perde Yorgan ve Çeyiz	Araklı
17	Tayyip Karabela	Araklı 1993	25.3.2016	Buğra Perde ve Yorgan	Araklı
18	Fatime Genç	Arsin 1962	21.3.2018	Genç Yorgan Dikim Evi	Araklı
19	Nurten Bağcıçek	Arsin 1979	15.6.2021	Çiçek Çeyiz	Araklı
20	Gürkan Şimşek	Yomra 1978	19.2.2004	Yusufoğlu Mefruşat	Arsin
21	Fatma Yaş. Günciçek	Arsin 1975	14.12.2005	Hanedan Perde Çeyiz	Arsin
22	Cevriye Turan	Maçka 1950	27.6.1994	Yaşar Çeyiz Perde	Beşikdüzü
23	Emin Kılıç	Maçka 1962	26.12.2003	Deniz Çeyiz	Beşikdüzü
24	Hacer Yaman	Maçka 1963	16.2.1998	Saray Yorgan Dikimevi	Maçka
25	Özcan Yaman	Maçka 1972	10.12.2004	Yamanlar Perde	Maçka
26	Murat Uzun	Maçka 1998	21.01.2021	Gözde Perde	Maçka
27	Mesut Karagöz	Maçka 1974	7.2.2013	Altınığne Yorgan	Maçka

28	Osman Özcan	Of 1945	30.4.1984	-	Of
29	İmdat Bıyık	Of 1971	25.2.2005	Rüyam Çeyiz	Of
30	Murat Öztürk	Of 1980	2.12.2005	Öztürk Mefruşat	Of
31	Ayhan Öztürk	Of 1963	16.6.2014	Bizim Yorgancı	Of
32	Hatice Haşlaman	Of 1973	23.5.2017	Altın İğne Dikim Evi	Of
33	Asım Öztürk	Trabzon 1955	20.11.1984	Yuvam Perde	Ortahisar
34	Eşref Ustaalioglu	Trabzon 1942	25.11.1984	Lale Mefruşat	Ortahisar
35	Hatice Topalak	Trabzon 1939	29.12.1984	Uğur Yorgan Ve Mefruşat	Ortahisar
36	İsmail Özgen	Maçka 1956	3.6.1985	-	Ortahisar
37	Salih Balçık	Trabzon 1949	4.6.1985	-	Ortahisar
38	Hüseyin Yılmaz	Trabzon 1957	10.6.1985	Tezel Yorgan Dikimevi	Ortahisar
39	Şağbet Yavuz	Maçka 1953	11.6.1985	Diken İğne Yorganevi	Ortahisar
40	Mehmet Aydın	Maçka 1961	11.6.1985	-	Ortahisar
41	Ali Turan	Akçaabat 1955	13.6.1985	Özlem Mefruşat	Ortahisar
42	Abduurahim Durmuşoğlu	Trabzon 1962	14.6.1985	-	Ortahisar
43	Sedat Kongur	Maçka 1960	23.10.1987	Sedat Mefruşat	Ortahisar
44	Muhterem Dereli	Trabzon 1966	9.7.1991	Özlem Perde	Ortahisar
45	Gürsel Hellaç	Trabzon 1962	2.1.1996	Sefa Mefruşat	Ortahisar
46	Kani Bayrak	Trabzon 1972	15.9.1997	Bayrak Perde Yorgan	Ortahisar
47	Mustafa Bayrak	Trabzon 1974	11.3.1998	-	Ortahisar
48	Tamer BULUT	Akçaabat 1981	19.4.1999	Baran Ticaret	Ortahisar
49	Hasan Mataracı	Maçka 1977	14.10.1999	-	Ortahisar
50	Erol Çolak	Trabzon 1967	28.12.1999	-	Ortahisar
51	İsmail Özdemir	Akçaabat 1973	4.2.2000	-	Ortahisar
52	İlkay Özçavdar	Trabzon 1972	24.6.2002	-	Ortahisar
53	Salih Kongur	Maçka 1976	17.12.2002	-	Ortahisar
54	Serkan Ölmez	Trabzon 1980	13.7.2005	Ölmez Yorgan Dikim Evi	Ortahisar
55	Havva Koç	Maçka 1951	25.7.2005	Zafer Yorgan	Ortahisar
56	Asiye Altinkaynak	Akçaabat 1968	29.11.2006	Uğur El Yorgan Çeyiz	Ortahisar
57	Mustafa Yılmaz	Maçka 1971	6.3.2007	Özlem Çeyiz	Ortahisar
58	Kenan Yetim	Trabzon 1981	18.2.2008	Damla Perde	Ortahisar
59	Ali Yılmaz	Maçka 1960	27.8.2008	Sümeyra Çeyiz	Ortahisar
60	İbrahim Bekar	Trabzon 1989	24.11.2008	Bekaroğlu Yorgan	Ortahisar
61	Emin Hellaç	Trabzon 1985	15.12.2010	Çeyiz Yorgan Minder	Ortahisar
62	Taner Çolak	Maçka 1979	13.5.2011	Seval Perde	Ortahisar
63	Ömer Yavuz	Maçka 1974	31.1.2012	Perde Yorgan Dikim Evi	Ortahisar
64	Metin Tonyalı	Trabzon 1975	27.4.2012	Tuğçe Perde Ev Tekstili	Ortahisar
65	Aydın Düğdü	Trabzon 1983	11.3.2014	Gazipaşa Yorgan Perde	Ortahisar
66	Hüseyin Düğdü	Trabzon 1991	12.2.2016	Tepe İttimat Yorgan Dikim Evi	Ortahisar
67	Fadime Keskin	Trabzon 1971	18.2.2016	Öznur Yorgan Ve Dikim Evi	Ortahisar
68	Gülten Hellaç	Ereğli 1981	8.12.2017	Yıldız Çeyiz	Ortahisar
69	Temel Nadir	Trabzon 1950	22.3.2018	Kardeşler Perde Çeyiz	Ortahisar
70	İbrahim Erdoğan	Uşak 1964	7.1.2019	Doğa Yorgan Dikim Evi	Ortahisar
71	Ayşe Baş	Arsin 1971	8.4.2019	Çağdaş Yorgan	Ortahisar
72	Hatice Sünger	Maçka 1978	9.1.2020	Emre Perde Mefruşat	Ortahisar
73	Kemal Koç	Maçka 1968	27.5.2020	Koç Mefruşat	Ortahisar
74	Gülây Çapkunoğlu	Akçaabat 1971	22.12.2021	-	Ortahisar

75	Gökhan Aksu	Sürmene 1975	21.8.2008	Namlı İğne Yorgancı	Sürmene
76	Asiye Süer	Araklı 1988	5.3.2014	Aydın Süer Ev Tekstili	Sürmene
77	Şendoğan Tok	Şalpazarı 1975	8.11.2007	Tok Çeyiz ve Perde	Şalpazarı
78	Yaşar Tok	Vakfikebir 1968	11.10.2021	Tok Mefruşat	Şalpazarı
79	Aydın Zavrak	Akçaabat 1969	26.1.1999	Aydın Perde	Tonya
80	Adem Yıldız	Yomra 1977	29.11.1999	Yıldız Mefruşat	Yomra
81	Muhammet Çakal	Köprübaşı 1960	17.3.2021	Deniz Mefruşat	Yomra

Tablo 3.3: Trabzon Esnaf Odasına Kayıtlı Yorgancılar³⁷

Bu 81 esnaf içinde Akçaabat doğumlu 19, Araklı doğumlu 4, Arsin doğumlu 4, Sürmene doğumlu 2, Maçka doğumlu 19, Yomra doğumlu 2, Köprübaşı doğumlu 1, Of doğumlu 5, Trabzon merkez doğumlu 21, Ereğli doğumlu 1, Uşak doğumlu 1, Şalpazarı doğumlu 1, Vakfikebir doğumlu 1 yorgancının 1984-2022 yılları arasında esnaf sicil kaydı bulunmaktadır.

3.2. Trabzon'da Yorgan Ustaları

Trabzon ve İstanbul'da gurbetçi mesleği olarak bilinen yorgancılık, mesleki ve işlevsel özelliği dışında, sanatçıların türkülerine de konu olmuştur. Karadeniz müziğinin önde gelen isimlerinden besteci ve söz yazarı, Maçkalı Erkan Ocaklı memleket mesleği olarak tanımlanan yorgancılık ile ilgili “yorgan” türküsü bestelemiş, türküde yorgancılık mesleğini icra edenlerin genellikle Maçka'dan çıktığını belirtmiştir. Yorgancı dükkânlarında, teyplere koyulan kasetlerden dinlenilmiş bu türkü, memleket özlemi çeken gurbetteki insanların ruhuna gıda olmuştur. Türkülerde de belirtildiği gibi yorgancılık mesleğindeki ustalar çoğunlukla Trabzon'un Maçka ilçesinden çıkmış, gerek Trabzon'da gerekse İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun pek çok şehrinde ustalıkları ile tanınmış, çok sayıda sanatkâr denilecek nitelikte ustalar yetiştirmiş, zamanın çok değerli bir mesleğinin öncüleri olarak ülke ekonomisine önemli katkılar vermişlerdir.

Osmanlı Arşivleri'ndeki 1560-1640 yılları Trabzon Mahkeme Sicillerini inceleyerek bir makale yazmış Ronald Jennings “Köylülerin Meslekleri” başlıklı yazısında “Zanaatkârlar esnaf ve çeşitli meslekten kişiler ya Maçka nahiyesinde çalışır ya da evlerinden uzak yerlerde mesleklerini sürdürürlerdi. Hayret uyandıran bir nokta, tamamen kırsal bir bölgede yaşamalarına rağmen Maçkalı bazı sanatkârların el hünerinde kendi meslektaşlarını geri bıraktıktan başka bunu Trabzon gibi büyük bir şehirdeki ustalarla yarışacak derecede geliştirmekle kalmayıp bu işi koca Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde muhteşem bir şekilde sürdürecektir kadar başarılı olmalarıdır”³⁸ diyerek Maçkalı yorgan ustaların sanatkârlıklarına vurgu yapmıştır.

³⁷ Trabzon Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, Sicil Müdürlüğü, Şubat 2022.

³⁸ Mustafa Duman, *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007, s. 24.

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başından günümüze değin İstanbul'da bir memleket mesleği hâline gelmiş yorgancılık sanatında yorgancılardan çoğunun Trabzon'un Maçka ilçesinden çıkmasının nedenleri araştırıldığında kendilerinden önce yorgancılık mesleğini öğrenerek İstanbul'a yerleşen ve yorgancı dükkânı açanların çırak olarak memleketteki akraba veya komşularını getirip yetiştirmeleri ilk etken olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle İstanbul'da yorgancı ustası olanların büyük çoğunluğu Trabzon'un Maçka ilçesinin Soldoy, Mağura, Kusera, Kapıköy, Hozari ve Mataracı köylerinden gidenlerdir³⁹. Nitekim 1904 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesi'nde bu durum şu şekilde kaydedilmiştir: "Maçka nahiyesi ahalisinin ne kadar çalışkan oldukları, içlerinden birçok kişinin Kafkasya'ya ve Rusya'nın Karadeniz sahilindeki eyaletlerine gidip patra kazandıklarını herkes bilir. İstanbul'da hallaçlık, terzilik, bakırcılık, kalaycılık gibi sanatlarla meşgul olan esnaf, bütün Maçka köylüleridir."⁴⁰ Şakir Şevket (1877) "Trabzon Tarihi" adlı eserinde "Maçka, Trabzon- Erzurum yolu üzerindedir. Fakat yerinin önemi ile orantılı binaları yoktur, halkı genellikle rençberdir, Trabzon'da ve Rusya'da taşçılık, İstanbul'da yorgancılık, kalaycılık ve kazancılık yaparlar⁴¹" ifadesi ile Maçkalıların İstanbul'da uğraştığı mesleklerden birisinin yorgancılık olduğunu belirtmiştir.

Bir söyleşisinde "*yorgancılığın Anadolu'daki gelişiminin Trabzon'da başladığını*" vurgulayan Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Zafer Mintaş "*Maçkalılar elimizdeki örneklerden anladığımıza göre, ustalarını çok aşmışlar, yorgancılık işini ileri düzeylere taşımışlardır. Maçkalı ustaların elinde yorgancılık bir zanaat olmaktan çıkıp bir sanat hâline gelmiştir. Maçkalı yorgancılar Dünya'nın başka bir yöresinde rastlanılamayacak kadar güzel yorganlar dikmiş ve dikmektedirler*"⁴² diyerek gerek Trabzon'da gerekse İstanbul'da yorgancılık yapan Maçkalıların başarısına vurgu yapmıştır.

Yapılan araştırmada Trabzon'da yorgancılık mesleğine devam eden Maçkalı iki usta ile yüz yüze söyleşi yapılmış, meslek yaşamları hakkında elde edilen bilgiler ve model kataloglarında yer alan yorgan fotoğrafları görüntülenmiştir. Yapılan söyleşide yorgan ustaları, gerek bilgilerin gerek fotoğrafların hazırlanan makalede yer alması ve yayımlanmasında bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir.

³⁹ Mustafa Duman, *İstanbul'da Geleneksel Yorgancılık Sanatı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2016, s.124.

⁴⁰ *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904*, Haz. Kudret Emiroğlu, C: 22, Ankara 2009, s. 120,122.

⁴¹ Adnan Durmuş, *Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri Maçka*, Trabzon 2011, s.70.

⁴² Duman, *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı*, s. 25, 26.

3.2.1. Şahbet YAVUZ ve Yorgan Modelleri

Yorgan ustası ve sanatçısı Şahbet Yavuz ile 23 Ocak 2019 tarihinde Trabzon Yenicuma Mahallesi Zeytinlik yokuşunda “Diken İğne Yorganevi” isimli atölyesinde söyleşi yapılmış, yaşamı ve yorgancılık mesleği hakkında aktardığı bilgiler kayıt altına alınmıştır. Trabzon Yorgan Modellerini kayıt altına almak amacıyla, Şahbet Yavuz’un 1980’li yıllardan itibaren diktiği yorgan fotoğrafları, model kataloğu hazırlanmak üzere taratılmıştır.

Fotoğraf 3.2: Yorgancı Şahbet Yavuz⁴³

Yorgan ustası Şahbet Yavuz 1950 yılında, Trabzon İli, Maçka İlçesinde dünyaya gelmiş, 1963 yılında, ilkokulu bitirip yorgancılığa başlamıştır. İstanbul Fatih’te yorgancılık yapan dayısı Hacı Ahmet Yavuz’un yanında, 1963 yılında çırak olarak işe başlamış, çıraklık üç yıl sürmüştür, daha sonra kalfalık dönemi başlamıştır. Dayısı Hacı Ahmet Yavuz’un yanında iki yıl da kalfa olarak çalıştıktan sonra, bir yıl Karamürsel’de yorgancılık yapmış, daha sonra 1980 yılına kadar Bakırköy’de İstanbul Caddesi üzerinde “Selman Yorgan Dikimevi”nde yorgancılık yapmıştır. 1980’den sonra Trabzon’a dönerek Yenicuma Mahallesi, Zeytinlik yokuşunda şimdiki dükkânda yorgancılığa devam etmiş, 2022 yılı itibarıyla aynı dükkânda yorgancılık yapmaktadır.

Çıraklık eğitiminde önce talim yorganı ile işe başlamış, talim yorganı boyutu 1x1m olup, alt ve üst kumaş olarak beyaz renk mermerşahi kullanılmıştır. İçine pamuk yerleştirilmiş bu talim yorganında el alışması için düz dikiş yaptırılmış, usta karar verene kadar en az bir ay talim yorganı dikmeye devam etmiştir. Talim yorganında 500 veya 600gr arasında pamuk kullanılmış, dikişler kukla ipliği ile yapılmış, kız marka yorgan iğnesi ile dikilmiştir. Yorgan dikerken sağ el orta parmağa yüksük taktıklarını belirten Şahbet Yavuz, halen kullandığı yüksüğün en az 50 yıllık olduğunu, kendi ifadesiyle 1970’li yıllarda, paranın para olduğu zaman o yüksüğü yaklaşık 50.000TL almış, o zaman bir saten yorganın en iyisi, en ağır modelisi 15.000TL diktikleri belirtmiştir.

Talim yorganından sonra mitil yorgana geçilmiş, 2.20 x 2m boyutunda dikilen mitil yorganda, alt ve üst kumaş olarak beyaz mermerşahi kumaş kullanılmıştır. Bu yorganda dikiş olarak düz dikiş, kare dikiş yaptırılmış ve

⁴³ Nazmiye Aydın fotoğraf arşivi, Ocak 2022.

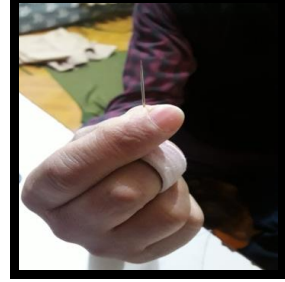
yavaş yavaş desen çalışmaları başlatılmıştır. Şahbet Yavuz çıraklık döneminde en az 50 adet mitil yorgan dikmiş, mitil yorgandan sonra saten yorgan dikimi için alıştırmalara başlamıştır.

Fotoğraf 3.3

Fotoğraf 3.4

Fotoğraf 3.5

Fotoğraf 3.3: Yorgan dikiminde kullanılan yüksük, fotoğ. 3.4. yüksüğün takıldığı sağ el orta parmağındaki duruşu, fotoğ. 3.5. yorgan dikiminde kullanılan kız marka iğne.⁴⁴

2.20 x 2m boyutundaki saten yorganlar, standart çift kişilik yorgan ölçüsünde çalışılmış, alt kumaş olarak beyaz mermerşahi, üst kumaş olarak, 100cm genişliği olan sire saten, dolgu malzemesi olarak ta pamuk kullanılmıştır. Eskiden evler sobalı olduğu için kalın yorganlar talep edilmiş, bu nedenle standart çift kişilik yorganda 3.250gr pamuk kullanılmıştır. Günümüzde evlerin büyük çoğunlukla kaloriferli olması nedeniyle ince yorganlara olan talep artmış ve çift kişilik yorganlarda kullanılan pamuk miktarı 2,5 kg indirilmiştir. Yine eskiden evlerin sobalı olması nedeniyle, boyutu 1.60 x 2.20 m olan tek kişilik yorganların da kalın olması istenmiş, bu yorganlarda kullanılan pamuk miktarı isteğe göre 3kg veya 2.800 gr arasında değişmiştir. Günümüzde ise bu yorganlarda kullanılan pamuk miktarı, aynı gerekçelerle 2 kg indirilmiştir. İsteğe göre her desende ve modelde saten yorgan dikmiş olan Şahbet Yavuz, ince ince yapılan dikişe baskı dikişi adı verildiği, yorgan dikiminde düz baskı, kare baskı, ortadan çıkma ve balgümece olmak üzere dört farklı dikiş kullanıldığını belirtmiştir. Yorgancılar doğadan ve yaşamdan esinlenerek çok sayıda model geliştirmiş, geliştirdikleri modeller yorgan yüzüne çirpi ipi veya karton kalıplar ile çizilmiştir. Çirpi ipi ile kare, baklava, çift kare gibi çeşitli geometrik modeller, karton kalıplar ile doğadan esinlenerek geliştirdikleri bitki ve hayvan modelleri çizilmiştir. Bitki olarak gül, karanfil, lale, saray lalesi, papatya ve üzüm, hayvan olarak ise kelebek, bülbül ve tavus kuşu çok yaygın olarak kullanılmıştır. Trabzon’ da çok tercih edilen modellerden birisi “beş orta” olarak isimlendirilen yorgan olmuş, bu modelde çiçekten esinlenerek hazırlanmış gül kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıp ile çiçek deseni yorgan yüzünde

⁴⁴ Nazmiye Aydın fotoğraf arşivi, Ocak 2019.

beş kez çizilmiş ve beş orta modeli oluşturulmuştur. Beş orta desenli yorgan için her renk saten kumaş kullanılmış ve düz dikiş tekniğinde dikilmiştir⁴⁵.

Üç yapraklı yoncanın uğur getirdiğine dair bir inanış olduğu için çok tercih edilen desenler arasında olmuş, bu modelde genellikle açık renkler tercih edilmiş ve balgümece baskı dikişi ile dikilmiştir. Yorgan dikiminde kare baskı dikişi de çok yaygın olarak kullanılmış, ancak çok zor ve sanat isteyen “ortadan çıkma” baskı dikişini İstanbul’da eğitim aşamasında öğrenmiştir⁴⁶. Şahbet Yavuz eski ustalar haricinde kimsenin bu dikişi yapamadığını belirtmiş, Trabzon’a döndükten sonra açtığı dükkânda, bu baskı dikişiyle bir adet yorgan dikmiş, yorganı 1984- 1985’li yıllarda, Trabzon’da görev yapmış, ismini hatırlamadığı bir hâkimin siparişi ettiğini belirtmiştir.

Fotoğraf 3.6: Şahbet Yavuz’un diktiği bitkisel, hayvansal ve geometrik motifli yorganlar⁴⁷

Yaklaşık 2015-2016 yıllarına kadar Trabzon’da çeyizlik yorgan yüzlerinde çoğunlukla sire saten kullanılmış, eni 1m olan bu kumaşlar Bursa’da dokunmuştur. Yorgan yüzü olarak kullanılan sire saten kumaşlar yorgancılara bizzat firma elemanları tarafından getirilmiş ve kumaşlar onlardan satın alınmıştır. Yorganda dolgu malzemesi olarak “savçin” veya “maydos” pamuğu kullanmış olan Şahbet Yavuz, pamuk aldıkları tüccara telefon açarak sipariş verildiğini, örneğin” *bana şu kadar savçin pamuğu gönder*” denildiği belirtilmiştir. “Savçin pamuğu” Adana’dan, “Maydos pamuğu” ise Çanakkale’den sipariş edilmiş, sipariş edilen pamuk kamyona verilmiş, kamyon Trabzon’a geldiğinde dükkâna telefon açılmış, iş yeri sahibi sipariş ettiği pamuğu, gidip kamyonu bizzat kendisi almış, yorgancılardan hammadde temini bu şekilde olmuştur. Şahbet Yavuz bu durumu “*çünkü o yıllarda bugünkü gibi taşımacılık yapan kargo şirketleri olmadığı için herkes kendi işini kendi takip ediyordu*” diyerek malzeme tedarik şeklini anlatmıştır. Şahbet Yavuz yorgan altında

⁴⁵ Şahbet Yavuz ile 23 Ocak 2019 tarihli söyleşi.

⁴⁶ Şahbet Yavuz ile 23 Ocak 2019 tarihli söyleşi.

⁴⁷ Şahbet Yavuz Yorgan Model Kataloğu, 2019.

kullandıkları mermerşahi kumaşı Trabzon veya Bursa'dan top olarak almış, Çanakkale ili Eceabat ilçesinde yetişen Maydos pamuğunu kısa elyaflı olması nedeniyle tercih etmiş ve diktiği yorganlarda dolgu malzemesi olarak kullanmıştır. Maydos pamuğu kullanılan yorganın daha kabarık, puf puf görüntü vermesi, kullanım ile görüntünün bozulmaması ve müşteri şikâyeti gelmemesi gibi nedenlerle yorgancılar tarafından tercih edildiği belirtilmiştir.

Üç kattan oluşan geleneksel yorgan yapımında, yorganın yüzü birinci katı olmuş, yüzde kullanılan kumaş türünden dolayı yorganlar, kadife yorgan, basma yorgan, saten yorgan olarak isimlendirilmiştir. Yorganın altı ise üçüncü katını oluşturmuş, bu kat için beyaz mermerşahi kumaş kullanılmıştır. Yorganların ikinci, yani orta katında, Anadolu'nun hemen her yöresinde çevre ve iklim koşullarına göre dolgu malzemesi olarak yün veya pamuk kullanılmış, bu yorganlar çeşitli dikiş teknikleri kullanılarak elde dikilmiştir. Dolgu malzemesi pamuk veya yün olan bu el yapımı geleneksel yorganların en önemli özelliği, kullanılan doğal dolgu malzemesinin sağlığa uygun olmasıdır⁴⁸.

Yorgan ustası Şahbet Yavuz 23/ 01/ 2019 tarihinde yapılan söyleşide, saten yorgan dikimini, tüm aşamaları ile şu şekilde aktarmıştır. *“Yorgan dikmeye çatı kısmından başlanır. Çatı çatmadan önce alt ve üst kumaşlar yorgan büyüklüğüne göre ayrı ayrı dikilir, dikiş yerleri ütülenir, yorgan büyüklüğüne göre dikilmiş alt ve üst kumaşlar yüz yüze bakacak şekilde, bir kısa kenarın ortasında yaklaşık 60-70cm açıklık kalmak üzere kenarlardan dikilir, birleştirilen bu dikişe çatı dikişi, oluşan torbaya da “peyim” denilir, peyim denilen torba dikişleri ütülenir, çevrilir, buharsız ütü ile yorgan yüzü ve tersi ütülenir, “peyim” tezgâha gergin bir şekilde serilerek yorganın dört kenarı, dikiş iğnesi ile en az on (10) yerinden iğnelenir, tezgâha sabitlenir, bu sabitleme işleminde saten kumaş üstte, mermerşahi kumaş altta olmalıdır. Tezgâha sabitlenen yorgan peyimi, desen çizmeye hazır hale getirildikten sonra beyaz tebeşir ile yorgan yüzüne desen çizilir. Tebeşir olarak okullarda öğretmenlerin kullandığı tebeşiri kullanılır, ancak desen çizerken tebeşir ucu kalem gibi açarak sivriltilir. Kimi desenler kalıp kullanılarak, kimileri de tamamen ustanın zihninden, birikiminden, doğaçlama tasarlanarak çizilir, desen çizildikten sonra “peyim” adı verilen torba ters çevrilir, mermerşahi kısım üstte olacak şekilde tekrar tezgâh üzerinde gerilerek sabitlenir, pamuk motorunda veya yay ile atılmış pamuk yorganın mermerşahi kısmına eşit olarak yayılır. Eskiden pamuk yay ile atılırdı, pamuğu yay ile atanlara hallaç adı verilir, günümüzde pamuk, motorda atılmaktadır, pamuk serilmiş yorgan yüzü açık bırakılmış kısma kadar rulo gibi sarılarak, açık kısımdan çevrilir, açık kısım elde, ince ince dikilir, tekrar yorgan açılır, astar olarak tabir edilen mermerşahi kısımdan çubuklanır,*

⁴⁸ Yorgancılık, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara 2010, s.11.

pamuk her tarafa eşit dağıtularak yorgan dikime hazır hale getirilir ve yorgan dikişine başlanır” ifadesi ile yorganı dikişe hazırlama aşamasını anlatmıştır.

Şahbet Yavuz yapılan söyleşide “Yorgan dikişine başlamak için yorganın dört kenarına, aşağı yukarı kenardan 20cm içerden teyel yapılır, sonra yorgan dikilecek iplikle iki sıra olacak şekilde kenar sırası dikilir, önce ikinci sıra, sonra birinci sıra dikişi yapılır, yapılan dikişin adı “kenar sıra”dır. Bu dikişten sonra 20cm’den yapılmış teyel dikişi sökülür, yorgan mermerşahi kısım üste gelecek şekilde, tekrar tezgâh üzerine gergin bir şekilde serilir, pamuğun her tarafa eşit yayılması için çubuklanır, saten yüzden çubuklama yapılmaz, saten kumaş yüzeyi bozulur. Bu aşamadan sonra yorganın tamamı teyellenir, dikim sırasında pamuğun kaymaması için bu teyelleme işlemi modelin şekline göre yapılır, yorgan dikilmeye başlanır. Her aşaması biten yorganın teyelleri sökülür ve ütülenir, buharsız ütü ile ütüleme yapılır, çünkü buharın nemi kurduğunda saten kumaş üzerinde lekeleme yapar. Desenin ana hatlarını oluşturmada kullanılan dikişe fiske adı verilir, bu dikişin yapıldığı yerde pamuk çok az olmalıdır ” ifadesi ile de yorgan dikişlerinin yapılışı ve dikişin özellikleri hakkında bilgi vermiştir.

Fotoğraf 3. 7: Atatürk’ün Samsun’daki Heykelinden Esinlenerek Dikilmiş Yorgan⁴⁹

Fotoğraf 3. 8: Fatih Sultan Mehmet’in resminden esinlenerek dikilmiş yorgan⁵⁰

Trabzon yöresinde geçmişten günümüze devam eden bir gelenek olarak gelin yorganlarında çok yaygın olarak kadife kumaş kullanılmış, renk olarak patlıcan moru ve bordo, mavi, pembe renkler tercih edilmiştir. Kadife yorganla-

⁴⁹ Şahbet Yavuz, *Diken İğne Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2019, N. Aydın fotoğraf koleksiyonu, 2019.

⁵⁰ Şahbet Yavuz, *Diken İğne Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2019, N. Aydın fotoğraf koleksiyonu, 2019.

rın dikiş tekniği, saten yorganlar ile aynı olmuş, aynı modeller kadife yorganlar da da uygulanmıştır. Gelin çeyizinin saten yorganlarında ise sire saten kullanılmış, renk olarak bordo, pembe, mavi renkler ve en çok gelin tacı deseni tercih edilmiştir⁵¹.

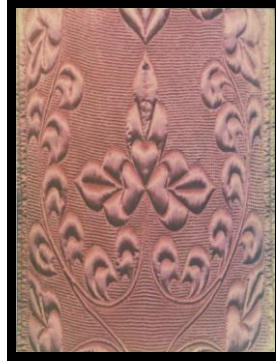
Yorgan ustası Şahbet Yavuz İstanbul'da amcası ile birlikte çalıştığı 1970 yılında, dükkânda çalışanlar olarak iki çok özel, tablo görüntüsünde yorgan dikmişler, bu yorganlardan bir tanesinde Atatürk'ün Samsun'daki heykeli, bir diğerinde ise Fatih Sultan Mehmet'in at üstündeki bir resmi ilmik ilmik işlenerek tablo görüntüsünde iki sanat eseri ortaya çıkarılmıştır. Şahbet Yavuz'un aktardığına göre her iki yorgan görüntüsü 1970'li yıllarda İstanbul'daki sinemalarda film başlamadan önce reklam kısmında uzun süre gösterilmiş, Türk Sineması yorgancılık mesleğinin tanıtımına bu yorganların gösterimi ile katkı sağlamıştır (Bkz fotoğraf 3. 7).

Fotoğraf 3. 9: Kalpli lâle model yorgan detay⁵²

Fotoğraf 3.10: Serpme lâle model yorgan detay⁵³

Fotoğraf 3.11: Çelenk model yorgan detay⁵⁴

⁵¹ Şahbet Yavuz ile 23 Ocak 2019 tarihli söyleşi.

⁵² Şahbet Yavuz, *Diken İğne Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2019, N. Aydın fotoğraf koleksiyonu, 2019

Fotoğraf 3.12: Tavus Kuşu⁵⁵Fotoğraf 3.13: Sülün⁵⁶

3.2.1.1. Şahbet Yavuz Yorgan Model Kalıpları

Altılı Pervane

Dörtlü Pervane

Üçlü Pervane

Gelin Tacı

Karanfil

Kırlangıç

⁵³ Şahbet Yavuz, *Diken İğne Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2019, N. Aydın fotoğraf koleksiyonu, 2019

⁵⁴ Şahbet Yavuz, *Diken İğne Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2019, N. Aydın fotoğraf koleksiyonu, 2019

⁵⁵ Şahbet Yavuz, *Diken İğne Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2019, N. Aydın fotoğraf koleksiyonu, 2019

⁵⁶ Şahbet Yavuz, *Diken İğne Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2019, N. Aydın fotoğraf koleksiyonu, 2019

Çavuş Modeli Yaprağı

Beş Orta Zihı

Beş Orta Yaprağı

Lale

Saray Lalesi

Fotoğraf 3.14: Yorgan yüzüne model çiziminde kullanılan karton kalıplar⁵⁷

3.2.2. Ahmet ÇOLAK ve Yorgan Modelleri

Fotoğraf 3.15: Yorgancı Ahmet Çolak⁵⁸

Konu ile ilgili yapılan araştırmada, Trabzon merkezde yorgancılık mesleğini büyük zorluklara karşı yürütmeye çalışan ve en eski ustalardan biri olan Ahmet usta ile 28 / 12 /2018 tarihinde aktif olarak çalıştığı “Seval Yorgan Dikimevi”nde söyleşi yapılmıştır.

Yorgan ustası Ahmet Çolak 1955 yılında, Trabzon İli, Maçka İlçesi, Esiroğlu beldesinde dünyaya gelmiş, yorgancılık mesleğini amcası Selahittin Çolak'tan öğrenmiş. 13 yaşında başladığı yorgancılıkta ilk olarak, bebek yorganı büyüklüğünde küçük bir yorgan dikmiştir.

⁵⁷ Şahbet Yavuz Yorgan Model Kalıpları, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 2022.

Ankara’da Yenimahalle semtinde bulunan Selahittin Çolak’ın dükkânında Ahmet Çolak amcası ile birlikte her türlü yorgan dikimi yapmış, günlük kullanılan yün ve pamuk yorganlar dışında çoğunlukla çeyizlik yorgan diktiklerini ifade etmiştir. Çeyizlik yorganlarda kumaş olarak sire saten tercih edilmiş, desen olarak müşteri arzusuna göre her desende yorgan dikmiş, genellikle yonca, papatya ve pervane desenlerinin tercih edildiğini belirtmiştir.

Ahmet Çolak amcasından ayrılarak 1970 yılında Trabzon’a gelmiş, ilk olarak Tabakhane semtinde, o zaman sayacı ve ayakkabı imalatçılarınin yoğun olarak çalıştığı Kırkmerdivenlerde dükkân açmış, daha sonra ise şimdi çalıştığı dükkâna taşınmıştır. Bu dükkân Tabakhane köprüsünden Valilik binasına doğru yürürken sağ tarafta, matbaaya bitişik, yol hizasında, yaklaşık 30-40 m² büyüklüğünde “Seval Yorgan” isimli dükkândır. Dükkânda hem yorgan dikip, hem de perde ve tül diktiğini anlatmış “*sadece yorgana kalsaydık aç kalırdık*” diyerek elde yorgan dikiminin içinde bulunduğu durumu kısaca özetlemiştir.

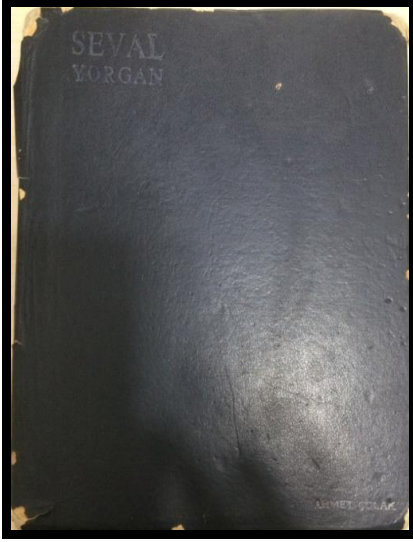
Yorgan ustası Ahmet Çolak, yorgan dikiminde kullandıkları desenlerden karanfil, ikili parke, pervane ve yonca desenlerinin en az 100 yıllık klasik desenler olduğu ve hala beğenilerek kullanıldığını belirtmiştir. Çeyizlik yorganlarda üstte sire saten (atlas saten), altta ise beyaz renkte “*mermersah*” veya patiska kullanılmış, dikimi “*kız marka*” 1, 3, 4 numara yorgancı iğnesi ile yapılmış ve yorgan iğnesinin İsvaç yapımı olduğu anlatılmıştır.

Yapılan söyleşide, yorgancılık mesleğinin pirinin Hallac-ı Mansur olduğunu ifade eden Ahmet Çolak, modelli, sire saten bir yorgan dikiminin yaklaşık üç gün sürdüğü, mitil yorganlardan ise günde iki adet diktiğini belirtmiştir. 90- 100 cm ende, ipek iplik ile dokunmuş sire saten kumaşların artık üretilmediği, bu dokumaları yapan fabrikaların kapandığı, günümüzde sire saten yerine genellikle Çin malı, eni 2- 3m olan sentetik iplikle dokunmuş yapay saten kumaşların kullanıldığını anlatmıştır.

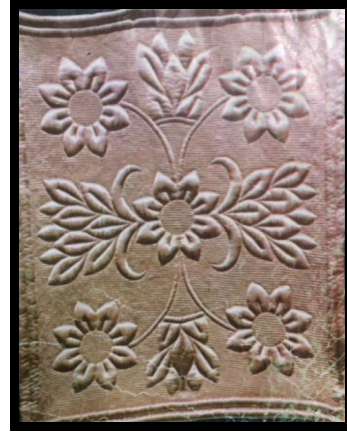
Ahmet Çolak meslek yaşamında normal çift kişilik, battal boy, tek kişilik, bebek yorganı ve yatak örtüsü, seccade dikmiş, normal boyuttaki yorganları 2 x 2.25 m, battal boyuttaki yorganları ise 2.15 x 2.40 m ölçülerinde dikmiştir.

Yorgancıların Trabzon’da büyük sıkıntıları olduğu, zorla ayakta kalmaya çalıştıklarını ifade etmiş, 1940 yılında “*Trabzon Yorgancılar Cemiyeti*” olarak kurulmuş esnaf odasının yorgancıya hiçbir katkısının olmadığını, 1908 ve 1934 yıllarındaki sergiler gibi tanıtımların yapılmadığı, yorgancılığın gelişmesi ile ilgili bir katkılarının olmadığını, mesleği kendi çabalarıyla zoraki yürüttüklerini anlatmıştır.

⁵⁸ N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

Fotoğraf 3.16: Ahmet Çolak Model Katalogu Kapağı⁵⁹

Mitil yorganlarda yüz ve alt kısımda beyaz mermerşahi veya patiska kullanıldığı gibi son yıllarda kırsal kesimde ve dar gelirli ailelerde çeşitli nedenlerle yorgan yüzü ve altında desenli kumaşlar kullanılmaya başlanmış, fotoğraf 15'te Seval Yorgan Dikimevinde Ahmet Çolak, günlük yorgan olarak desenli, pamuklu kumaştan mitil yorgan dikerken görüntülenmiştir. Fotoğraf 16'daki model katalogunda 70 adet yorgan modeli yer almakta olup tümü saten kumaştan dikilmiş çeyizlik ve günlük kullanılan yorgan modelleridir. Çalışmada bu modellerden 12 adedine yer verilmiştir.

Fotoğraf 3.17: Üzüm⁶⁰Fotoğraf 3.18: Ayçiçeği⁶¹

Her iki model bitkisel temalı olup, üzüm modeli her renkte göstermekle birlikte yeşil tonlarında daha iyi sonuç verir, fazla pamuk kaldırmaz, tek taraflı kullanılır. Ayçiçeği modeli sarı tonlarında ideal sonuç verir, normal pamuk alır, motif küçülürse pamuk azaltılmalıdır.

⁵⁹ N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

⁶⁰ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Katalogu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018

⁶¹ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Katalogu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018

Fotoğraf 3.19: Tavus⁶²Fotoğraf 3.20: Bülbül ve Gül⁶³

Hayvan ve bitki temalı yorgan modellerinde, söğüt dalına konmuş tavus kuşları tasvir edilmiştir. Model renk seçmez, kuşların başı ters yöne bakacak şekilde tasarlanabilir, pamuk kaldırır, tek yönlü kullanılır. Bülbül ve gül efsanesi tasvir edilmiş yorgan romantik bir model olup, fazla pamuk kaldırmaz, motif büyütülebilir ve el işi yatak örtüsüne uygulanabilir.

Fotoğraf 3.21: Kelebekler⁶⁴Fotoğraf 3.22: Söğüt Yaprağı⁶⁵

Bitki ve hayvan temalı kelebekler modeli yorganda, zambak çiçeğine konmaya çalışan kelebekler tasvir edilmiştir, sarı tonlarında daha iyi görünür,

⁶² Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

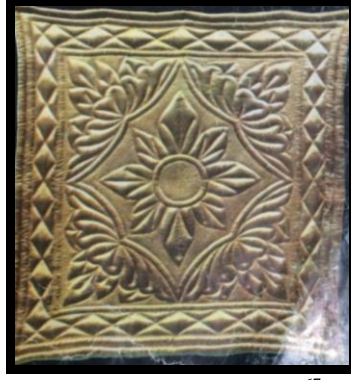
⁶³ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

⁶⁴ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

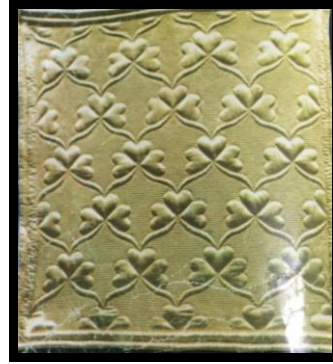
⁶⁵ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

modeldeki kelebek sayısı altı olarak tasarlanabilir, hassas bir modeldir. Bitkisel temalı söğüt yaprağı modeli her renkte gösterir, çok sevilen ve tercih edilen sade bir modeldir, kenarı farbalı olup, isteğe göre farbasız olarak ta yapılabilir.

Fotoğraf 3.23: Sade Gül⁶⁶Fotoğraf 3.24: Tavan Nakışı⁶⁷

Bitkisel temalı sade gül modeli her renkte gösterir ve pamuk kaldırır, orta kısmına Çin iğnesi nakış ve isim işlenebilir, göbekli çarşaf kullanılabilir. Tavan nakışı temalı yorgan modeli dekoratif özellikte olup, model her renkte gösterir, pamuk kaldırır, ortasına nakış yapılabilir.

Fotoğraf 3.25: Yelpeze⁶⁸Fotoğraf 3.26: Üç Yapraklı Yonca⁶⁹

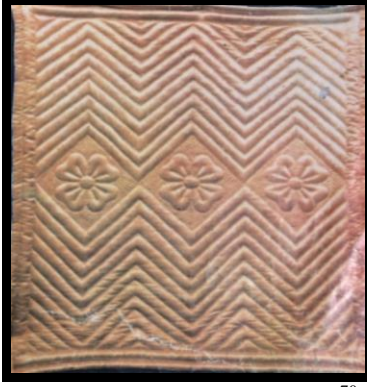
⁶⁶ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

⁶⁷ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

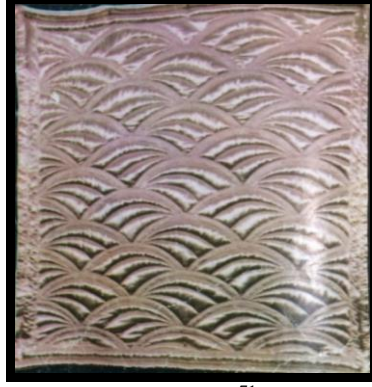
⁶⁸ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

⁶⁹ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018.

Geometrik temalı yelpaze modeli her renkte gösterir, pamuk kaldırır. Bitkisel temalı üç yapraklı yonca modeli sevilen ve tutulan bir modeldir. Yeşil tonlarında daha iyi gösterir. Klasik bir model olup her dönem tercih edilmiştir.

Fotoğraf 3.27: Zikzaklı Papatya⁷⁰

Fotoğraf 3.28: Yelken⁷¹

Geometrik ve bitkisel temalı zikzaklı papatya modeli daha çok günlük kullanılacak akfil satenlerde tercih edilmiştir. Sade bir havası olup çiçeksiz de tasarlanabilir. Yelken temalı yorgan, sevilen ve tutulan bir model olmuştur. Renk seçmeyen, klasik bir model olup, her dönem tercih edilmiştir.

Sonuç

Yapılan araştırmada yaklaşık 80-90 yıl önce, kırsal kesimde gece uyurken üşümek için üste alınan şeyin şekil ve malzeme olarak günümüzde bilinen yorgan ile benzerliği olmadığı ancak aynı amaç için kullanıldığı belirtilmiştir⁷². Tarım ve hayvancılık ile uğraşan, şehir ile bağlantısı olmayan kırsal kesim insanı kıldan, yünden veya kendirden dokumuş olduğu çulu, gece uyurken üşümek için, bugünkü yorgan niyetine kullanmıştır⁷³. Şehir ve kasabalarda yaşayan insanlar ise yorgancılar tarafından dikilmiş, tablo değerinde, sanat eseri sayılabilecek çeyiz yorganı yaptırmış ve saten veya kadife kumaşlardan yapılmış bu yorganları yaşamları süresince kullanmışlardır. Ayrıca dolgu malzemesi yün veya pamuk olan, basma, pazen veya yazma baskılı kumaştan günlük yorganlar da diktirmiştir. Yorgan diktirilen dükkânda aynı ustalara yatak ve yastık da

⁷⁰ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018

⁷¹ Ahmet Çolak, *Seval Yorgan Dikimevi Model Kataloğu*, 2018, N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018

⁷² Ömer Aydın, Emekli İlkokul Öğretmeni, 05 Ocak 2019 tarihli söyleşi.

⁷³ Şükran Şahinler, 1945, Maçka Kusera köyü doğumlu, 2018 yılı itibarıyla hâlen Kusera'da yaşıyor, ev hanımı, geçmişte ketan ve çul dokuyucusu.

yaptırılmış, yastıklar günümüzde kullanıldığı gibi bireysel değil, karyola genişliğine göre dikilmiş olup, yorgan rengine göre iki kısa kenarına başlık takılmış ve genellikle kanaviçe işlenmiş, dantelli yastık kılıfı geçirilerek kullanılmıştır. Bu yastıklar da tıpkı yorganlar gibi artık kullanımdan kalkmış, tarihe karışmıştır. Kullanımı emek, zaman ve özen isteyen, yaşam kültürümüzün bir parçası olan bu el emeği göz nuru sanat eserleri günümüzde aileler tarafından korunarak sandıklarda saklanmaya veya müzelerde sergilenmeye başlanmıştır.

Yaşam koşullarının değişmesi, kadının çalışma hayatında aktif olarak rol alması gibi pek çok nedenden ötürü, dantelli yorgan çarşafı ile kullanılan sanatsal özellikteki yorgan ve yastıklar yerine daha pratik kullanımı olan ve nevresim geçirilerek kullanılan, yıkanabilir ancak sentetik elyaftan yapılmış fabrikasyon yorganlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu başlangıç bir zamanlar altın çağını yaşayan yorgancılara ifadesi ile “*kuyumculuktan daha değerli*” olduğu dönemleri geride bırakmış, yorgancılık mesleğine olan ilginin azalmasına yol açmıştır. Bu sanatsal değerdeki yorgan siparişlerinde yaşanan düşüşe rağmen Trabzon’da çeyiz kültürüne verilen önem nedeniyle, yorgancılar zor da olsa ayakta kalmaya çalışmış; yorgan, yatak, yastık dışında ev tekstili ile ilgili tül, perde, koltuk-kanepeler gibi işler de yaparak mesleklerini yürütmeye, geçimlerini sağlamaya, bu sanatı yaşatmaya çalışmışlardır.

Öneriler

Toplumsal bellek oluşması için mesleklerin tarihinin bilinmesi ve kayıt altına alınması son derece önemli olup bu konuda yerel yönetimlere, akademisyenlere, özel ve tüzel kişilere büyük görev düşmektedir. Kültürel kimliği oluşturan tüm sanatlar gibi, yorgancılık sanatındaki ustalıkları ile İstanbul ve diğer illerde tanınırlığı olan Trabzonlu yorgancıların desenleri kayıt altına alınarak katalog hazırlanmalı, desenlerin patentleri alınmalıdır. Ayrıca Trabzon’da şehrin tarihine yaraşır şekilde, tıpkı halıcılık müzeleri örneğinde olduğu gibi, elde dikilmiş tablo görüntüsündeki bu sanat eseri yorganların sergileneceği büyük bir “*Yorgancılık Müzesi*” ivedilikle kurulmalıdır. Kent belleği oluşturmak ve bunu kalıcı hâle getirmek, gelecek kuşaklara aktarmak, araştırmacılara çalışma alanı oluşturmak, meslekleri tanıtmak, turizme katkı sağlamak, kalkınmaya destek olmak için; Trabzon’da yorgancılık yapmış ve yapmakta olan kişilerin hikâyeleri, kullandıkları eşyalar ve diktikleri yorganlardan ulaşılabilenlerin sergileneceği bu müze toplumda koruma kültürünün gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

Günümüzde, kullanım kolaylığı nedeniyle, fabrikasyon olarak üretilen yorgan, yastık ve yataklar tercih edilmektedir. Sağlık açısından çok önemli olan ancak sentetik elyaf kullanılarak yapılmış özellikle hazır yorgan ve yastıkların uzun vadede sağlık açısından çeşitli sorunlar oluşturacağına ilgili çevrelerce dikkat çekilmeli, doğal malzemelerin kullanıldığı yeni tasarımlar ile günümüz

insanın ihtiyacı karşılanmalıdır. Sağlık konusuna vurgu yapılarak oluşturulacak bilinç ile çok değerli yorgancılık sanatının yok olması önlenebilir ve toplumun sağlıklı olması için sağlıklı ürün kullanımına katkı verilebilir.

Doğal yaşama dönerek sağlıklı yaşamı tercih eden kişilerin çok yüksek ücret ödeyerek yurt dışından getirdikleri yorganlar incelenmeli, dolgu malzemesi olarak ipek gibi doğal elyaf kullanılmış bu yorganlara alternatif olarak üretim yapmak üzere, yaşayan yorgancılar kayıtlı oldukları odalar tarafından bilinçlendirilmeli ve onlara tasarım eğitimi verilerek alternatif üretim yapmalarının yolu açılmalıdır.

Yaşayan son yorgancılar devlet tarafından desteklenmeli, devlet sanatçısı unvanı verilerek yeni yorgancılar yetiştirmeleri sağlanmalıdır. Mesleğin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için “Yaşayan Müzeler” kurulmalıdır. Bu yorgancılar özellikle turist hareketinin yoğun olduğu yerlerde, devletin kendilerine sağlayacağı yaşayan müze dükkânlarda mesleklerini yapacak şekilde yasal düzenlemeler yapılmalı ve böylece gençler arasında mesleğe ilgi artırılmalıdır.

Tıpkı Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun yazmacılığa sanat katıp dünyaya tanıttığı gibi, yorgancılık mesleğine sanat katmak üzere tasarım eğitimine önem verilmeli, klasik ve modern bir araya getirecek tasarımcılar yetiştirilmelidir. Tasarımcıların önerileri ile yorgan ustalarının deneyimini birleştirecek ortak çalışmalar yapılmalıdır. Yorgancılık dikim teknikleri kullanılarak günlük yaşamın her alanında kullanılacak tasarım ürünler üretilerek markalar yaratılabilir, yeni yorgancılar yetiştirilip onlara iş imkânı sağlayarak işsizlik sorunu azaltılabilir. Yorgan, yatak ve yastık yapımı için gereksinim duyulacak doğal pamuk, ipek, yün için üretim sahaları oluşturularak hem işsizlik azaltılabilir hem de yerli ürün kullanımı ile ülke ekonomisine katkı verilerek bir mesleğin yok olması önlenebilir.

Kendi öz kültürümüze ait yorgancılık mesleğinde kullanılan modellerin patenti alınarak bu mesleğe sahip çıkılmalıdır. Aksi takdirde Türk kültürüne ait kırk yama sanatını “patchwork”, telkare sanatını “quilling” ismiyle dünyaya kabul ettirip patentini alan ülkelerin, yarın yorgancılık sanatına da sahip çıkıp patentini alarak dünyaya tanıtacakları isimle yorgancılık sanatını anmaya başlamamız da kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla bu mesleğe sahip çıkmak üzere en büyük görev devlete, kültür ve tabiat varlıklarını koruma görevi olan Kültür Bakanlığına düşmektedir.

KAYNAKLAR

1. Kitap ve Makaleler

ANTAY, A. Selim, *İstanbul İli Yorgancılar Esnafında Kademeli Göç*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, 59259, 1987.

AYDIN, Nazmiye-SARAL, Nermin, “Tasarımda Yorganlama” Taras Shevchenko II International Congress On Social Sciences, Proceedings Book”, *İksad Publications, 1-3 February*, Ankara 2019, s. 264/2.

AYDIN, Nazmiye, *Yazmalardaki El İzleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2019.

AYDIN, Nazmiye, *İstanbul'daki Trabzon Sevinç Köylü (Soldoylu) Yorgancılar (1900- 2021)*, KTÜ Basımevi, Trabzon 2022.

BAŞKAYA, M., *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923- 1950.)* Serander Yayınevi, Trabzon 2015.

DUMAN, Mustafa, *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007.

DUMAN, Mustafa, *Trabzon Halk Kültürü*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2011.

DUMAN, Mustafa, *İstanbul'da Geleneksel Yorgancılık Sanatı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2016.

DURMUŞ, Adnan, *Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri MAÇKA*, Trabzon 2011.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904, Haz. Kudret EMİROĞLU, C: 22, Ankara 2009.

GÖKSU, Sadık, “Cumhuriyet Döneminde Esnaf ve Sanatkârlar Teşkilatı ve Ahilik”, *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri Bildiriler 2*, İstanbul 2003.

İNAN, Kenan, *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon Belediyesi, Trabzon 2013.

KANSIZ, İsmail-CANALIOĞLU-M. Volkan-USTA, Veysel, *Trabzon*, Trabzon Valiliği, İstanbul 2002.

KOYUNCU, Ayşegül, “Burdur'da Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kimi Meslekler”, *1. Burdur Sempozyumu*, Burdur Fakülte Kitabevi, Burdur 2005.

KÜÇÜKKURT, Ü., “Afyonkarahisar Yorganlarının Teknik, Desen ve Kompozisyon Özellikleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 21, S: 3, Eylül 2019, s. 1015.

KOYUNCU OKCA, Ayşegül- TÜFEKÇİ, A.- ERTEN ELİBOL, G., “Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kültürel Miras: Yorgancılık Mesleğinin Değişim ve Dönüşümü”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7 (3) 2020, ss. 1758-1781, 1762, 1766,

ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş 3*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000.

ÖKSÜZ, Hikmet-İNAN, Kenan-USTA, Veysel, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950*, Trabzon 2009.

SÜMERKAN, M. Reşat, *Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları*, Serander Yayınları, İstanbul 2008.

SÜMERKAN, M. Reşat, *Trabzon El Sanatları*, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara 2006, s.3.

TAVŞAN, C.-ENGİN, H.-AYDINTAN, E., Erkan, “Trabzon Bedesteni Restorasyon Uygulaması”, *Vakıflar Dergisi*, S: 42, Aralık 2014, ss. 42-124

TEZCAN, H.-OKUMURA, S., *Topkapı Sarayı Müzesi Döşemelikler*, İstanbul 2007, s.24.

TRABZON Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, Sicil Müdürlüğü Kayıt Defteri, Şubat 2022.

TÜRKÇE SÖZLÜK, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, İstanbul 1992.

ÜNAL, Hamdi- AYDIN, Nazmiye, *Yazmalardaki El İzleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2017, s.5.

YILDIRMIŞ, Fatma, “Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri”, *Mavi Atlas*, 7/2016, ss.37, 38.

Yorgancılık, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara 2010, s.11

2. İnternet Kaynakları

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>

3.Kaynak Kişiler

Ömer Aydın, 1948 Sevinç köyü/ Soldoy doğumlu, Hayri ve Asiye Aydın'ın oğlu, emekli ilkokul öğretmeni.

Şükran Şahinler, 1945 Maçka Kusera köyü doğumlu, 2018 yılı itibarıyla halen Kusera'da yaşıyor, ev hanımı, geçmişte ketan ve çul dokuyucusu.

Şahbet Yavuz, 1950 yılı Trabzon ili Maçka ilçesi doğumlu, 2022 yılı itibarıyla Trabzon ili Ortahisar ilçesi Zeytinlik yokuşunda “Diken İğne Yorgan Dikimevi” isimli dükkânında yorgancılık yapmaya devam etmektedir.

Ahmet Çolak, 1955 yılında, Trabzon İli, Maçka İlçesi, Esiroğlu beldesinde dünyaya gelmiş, yorgan ustası olarak Trabzon ili Ortahisar ilçesi, Tabakhane Köprüsü çıkışında “Seval Yorgan” isimli dükkânında 2022 yılı itibarıyla yorgancılık yapmaya devam etmektedir.